

Édes anyanyelvünk

(részlet)

Hracsja Kocsar (1910–1965) élete utolsó éveiben írta csodálatos hatyúdalát, a „Fehér könyv” című elbeszéléskötetet. Az *Édes anyanyelvünk* (Majreni lezu) című elbeszélés mottója: „Az anyanyelvet nem lehet elfelejteni. Lehet, hogy a száj nem képes már kimondani a szót, de a szív, a lélek még emlékszik rá. Az anyanyelv ott rejtőzik a lélek mélyén”. Az elbeszélés kerete egy Jeravántól Moszkváig tartó utazás, amelynek során az útítársak – az elbeszélés szereplői – elmesélik egymásnak életük egy-egy megrendítő eseményét.

A kőfaragó elbeszélése

... Elsőrendű kőfaragó volt a nagyapám. Dúsgazdag örmények és török pasák voltak az állandó megrendelői, s egész vagyonokat fizettek a munkájáért. Ment a nagyapám az építkezésre, s vitte magával Garnik bátyámat is, hogy lássa és tanulja a mesterséget.

A mi városunk nyaranta üdülőhely volt. Ilyenkor messzi vidékekről érkeztek Sapin-Karahiszárba az üdülővendégek. Élvezték a jó levegőt, sétáltak az árnyas gyümölcsösökben, és vadászgattak a környékbeli erdőkben. Egyszer egy török pasa érkezett Sztambulból. A nagyapja idevalósi volt, ezért töltötte a nyári hónapokat ősei szülőföldjén. Gahraman volt a neve ennek a pasának. Egyszer arrafelé sétálgatott, ahol a nagyapám és Garnik bátyám egy gazdag örmény hodzsa házát építették...

... Nem győzte dicsérni a mesteri tudását. Garnik munkájában is gyönyörködött, eltréfált vele, aztán egyenesen nekiszegezte a kérdést:

– Nem szeretnék Sztambulba eljutni, Hadzsi Hakob? Ott nekem dolgoznátok. A Boszporusz partján akarom felépíteni az új palotámat. Van egy Paljan nevű örmény építészem, ő megtervezi a házat, ti pedig felépítitek. Ő is nagyon meg lesz elégedve a munkátokkal, egyébként pedig kétszeres bért fizetek érte. Mondj igent az ajánlatomra mester, mihamarabb fejezd be ezt a házat, aztán induljunk egyenest Sztambulba, Hadzsi Hakob, menjünk Sztambulba az én Garnik fiammal...

– De a családom itt él, pasa – vetette ellen a nagyapám –, én vagyok a család feje, nem hagyhatom magukra őket, míg odaleszek Sztambulban...

– Ezt bízd csak rám, én majd gondoskodom róla, hogy semmiben se lássanak szükségget, amíg hazatérsz. Gondold csak meg, milyen gazdagon jössz vissza, s meglássátok, az én Garnik fiam is úgy kicsinosítva érkezik haza, hogy a sapin-karahiszári anyák mind azon vetélkednek majd, hogy ki vétesse el az unokáddal a leányát. Fontold meg az ajánlatomat, ne utasítsd vissza, Hadzsi Hakob...

...Az anyám vigasztalhatatlan volt, a könnyek két napig nem száradtak fel az arcán.

Aztán eljött a búcsú perce: nagyapám és Garnik bátyám útnak indultak a pasa szolgálival. Az istenhozzádnál anyám elvesztette az eszméletét...

...Sztambulból két-három havonta érkezett híradás, de később egyre ritkábban jöttek, majd el is maradtak a levelek. Egy év múlva értesítést kaptunk Paljan építészről, hogy nagyapám megbetegedett, nem sokkal azután meg is halt. Keresztény szokás szerint temették el, a szkutari örmény temetőben nyugszik. Ez a hír megrendítette a családunkat és a rokonságot és egész Sapin-Karahiszárt, mert mindenki ismerte és szerette Hadzsi Hakobot.

A nagyapám halála után szüleim egyre jobban aggódtak Garnik bátyám miatt. Hogy találja fel magát egyedül egy tizenhét éves fiú Sztambulban, ki viseli gondját, ki óvja az ártó szemtől, ki védi meg a bajtól és a szerencsétlenségtől? Emésztettük magunkat, hiába írta Paljan építész-mester, hogy maga vette pártfogásába Garnik bátyámat.

...Tíz év múlt el azóta, hogy Garnik bátyám útra kelt Sztambul felé. Tíz év múlt el azóta, hogy Gahraman pasa szolgálai kopogtattak az ajtónkon, és magukkal vitték nagyapámat és a bátyámat. Aztán váratlanul levelet kaptunk a bátyámtól. Azt írta benne, hogy szabadságot kapott, és meglátogat bennünket. Garnik érkezésének a híre futótűzként terjedt

Sapin-Karahiszárban. A látogatók egymásnak adták a kilincset, köszöntötték anyámékat a rendkívüli esemény alkalmából. Tíz év után először költözött be a házunkba ismét az öröm. Az elhidegült rokonok megint hozzánk édesedtek, az eltávolodott ismerősök gyakrabban nyitották ránk az ajtót.

Aztán megérkezett Garnik bátyám. Az volt még csak a boldogság! Hogy lehetne szavakkal leírni, mint öleltük, csókoltuk egymást! Mintha tíz éve eltemetett, kedves halottnak támadt volna fel a sírból, és szép tisztára kimosakodva, vadonatúj uniformisba öltözött meglátogatna bennünket. Alig ismertünk rá. Tizenhat éves volt, mikor elhagyta a házat; soványka, lányosan szép arcú fiú. Most egy huszonhat-huszonhét éves, török tisztí egyenruhás, magas, erős, délceg fiatal férfi lépte át a küszöböt.

Szinte az egész város a házunk előtt tolongott, annyian szerették volna látni Hadzsi Hakob unokáját. A szüleimnek szavát vette az öröm; sírva-nevetve ölelgették rég nem látott fiukat.

– *Aghlama, babam* – ne sírj, apám, ölelte magához apámat Garnik.

– *Aghlama sevgüli anam* – ne sírj, drága anyám, karolta át anyámat. Nem győzte ölelni, csókolni; aztán kicsit eltartotta magától, és csak nézett anyám szemébe. Nézte a szüleimet, és meghatottan mondogatta:

– *Anam...babam...anam...*

Rám egyáltalán nem emlékezett, nem is ismert meg.

A viszontlátás első perceiben fel sem tűnt, hogy Garnik bátyám egyre csak törökül beszélt hozzánk. Lassanként elszéledtek a rokonok, az ismerősök, elült a viszontlátás lármás öröme, és az apám letelepedett Garnik mellé.

– No, fiacskám, hát most mesélj, hogy volt, mint volt...

Az anyám is megszólalt:

– Mesélj hát, én édes Garnikom, hogy kerültél haza... El se tudom hinni, hogy itthon vagy... Hát hogy tudtál hazajönni, én idegenbe szakadt gyermekem?

Garnik elkezdett mesélni, de ismét csak törökül jött a szájára a szó. Dermedten néztünk rá. Ő csodálkozva visszanézett. Megint belefogott valamibe - de megint csak törökül beszélt. Hirtelen elhallgatott, megölelte anyámat, és felzokogott.

– Ne sírj, édesem, ne ríjjál, én drága magzatom...

– Férfiember nem sír, Garnik – szólalt meg az apám.

Az első nap nem hallottunk örmény szót a mi Garnikunktól. Elkedvetlenedtünk mindnyájan, a szüleim, én, a rokonok – de nem akartuk a bátyámat megszomorítani; alig jött haza, és máris szemrehányást tegyünk neki? Az apám viszont komolyan megharagudott. Másnap a reggelenél kérdezték a szüleim – arra megint csak törökül felelt.

– Hagyd a nagyképűsködést, fiam, beszélj tisztességes örmény nyelven – intette le megbántódva az apám. Garnik megalázottan pillantott rá. Sokáig nézte az apámat, aztán nagyon halkán, szégyenlősen annyit mondott:

– *Ermandzsa tansmag bilmiozem, babam* – vagyis: nem tudok örményül beszélni, apám...

Az apám dühbe gurult:

– Tán elment a józan eszed, vagy mi?!...

Az anyám olyan idegenül nézett a bátyámra, mintha azt mondaná: lehet, hogy ez nem is a mi fiunk...?

Aztán a mellére ölelte Garnik fejét:

– Örményül szóljál mán, én édes magzatom...

Garnik kisvártatva kibontakozott az ölelésből, hosszan nézett anyámra. Látszott rajta, hogy erősen gondolkodik, de mást most sem tudott mondani:

– *Ermandzsa tansmag bilmiozem, anam...*

– *Ermendzsa bilmiozem, anam, ermandzsa bilmiozem babam...*

Az apám hirtelen dühbe gurult:

– Kifelé ebből a házból, idegen fattyú, takarodj, ha mondom!

Anyám felugrott, odaállt kettőjük közé, testével védte Garnikot, hogy ne bántsa az apám.

– Takarodj ki a házból! – üvöltött az apám.

– *Ne icsun, babam, ne icsun?* – vagyis: miért zavarsz el, kérdezte Garnik, de a török szó olaj volt a tűzre.

Lehorgasztott fejjel támolygott ki a házból a testvérem, lement a lépcsőn, én utána. Kíváncsi voltam, mit fog csinálni. Bentől kihallatszott a szüleim hangos szóváltása.

– Tíz éve nem járt itthon, lehet, hogy elfelejtett örményül beszélni... – zokogta anyám.

– Olyan nincs! Az anyanyelvet nem lehet elfelejteni! – ordította vissza apám.

Garnik lehorgasztott fejjel indult kifelé. Az udvaron volt egy nagy takarmányos épület, abban tartottuk a tehének és a lovak abrakját. A testvérem arrafelé indult. Megállt, aztán lassan, elgondolkodva bement a takarmányosba. Én meg kintről bámultam befelé a keskeny ablaknyíláson. Ott feküdt a testvérem a szénán, és arcra borulva sírt. Egész testét rázta a zokogás.

Beszaladtam a házba.

– Garnik a takarmányosban fekszik, ott sír egyedül...

– Hadd sírjon, meg ne tudjam, hogy odamentek hozzá! – parancsolta szigorúan az apám.

De félóra múlva, amikor valami dolga után indult, anyám is kilépett a házból. Tudtam, hogy Garnikhoz megy. Úgy is volt. Félénken körbekémlelt, aztán egyenest a takarmányos felé sietett. Amikor belépett az ajtón, én már az ablakon leskelődtem befelé. Négy keskeny ablaka volt a takarmányosnak, onnan szűrődött be a nap fénye, mint négy fényből szőtt oszlop. Szinte lángot vetett a széna. Garnik bátyám feje az egyik ilyen sugárkévében nyugodott. Ott feküdt az én testvérem, feje a szénába fúrva, és aludt. Az anyám csendesen odament hozzá, lekuporodott mellé, nézte a bátyámat, közben a könnye hangtalanul pergett az orcáján. Ők ketten így élnek ma is az emlékezetemben.

Sokáig ült az anyám a szénán, sírva kuporgott elveszett és megkerült nagyobbik fia mellett. Én meg csak néztem őket, és nem bírtam az ablaktól elmozdulni.

Aztán lassan irányt változtatott a fénypászma, most már az anyám arcát világította meg, hunyorogva nézett az anyám a fénybe. És akkor halkan, nagyon halkan énekelni kezdett. Erre a dalra én is emlékeztem, valószínűleg születésem pillanatától ezt énekelte bölcsőm fölött, mint ahogy ezt énekelhette Garniknak is. Halkan, lágyan, szomorúan szállt a dal... Énekelte az anyám, csendesen pergő könnyei meg-megcsillantak a fényben. Úgy szántam szegényt! Legszívesebben beugrottam volna az ablakon, hogy magamhoz szorítsam, ne sírjon többet, s fel akartam kelteni Garnik bátyámat, hogy elég már, ne kínozza tovább az én szegény jó anyámat... De nem volt hozzá bátorságom. Anyám meg énekelte, egyre énekelte az ő bölcsődalát.

Hangját könnyek áztatták; dala egyszerre volt buzgó könyörgés és ima. És ebben a bölcsődalban benne zokogott az én drága édesanyám lelke.

Garnik bátyám hirtelen megmozdult, megfordult és kinyitotta a szemét. Mikor teljesen magához tért, meglepetten nézte anyánkat, aki egyre énekelte, le nem vette a szemét a bátyámról, és az ablakon beszűrődő fényben megcsillantak hulló könnyei. Addig nézte Garnik anyámat, míg neki is telefutott a szeme könnyel.

És ekkor megtörtént a csoda: megoldódott a testvérem nyelve. Magához szorította anyánkat, és most már örményül jött szájára a szó:

– Anyám... édes... jó... anyám... Ne sírjál, lelkem, édesanyám...

Megcsókolta, magához szorította anyánkat.

– Ne sírjál, édesanyám... Látod-e, felébredtem... Ne sírjál hát, mélyen aludtam, édes lelkem, de felébredtem...

Ettől a perctől kezdve elkezdett újra örményül beszélni az én testvérem. Igaz, néha gondolkozott beszéd közben, látszott, törnie kell a fejét, de mégis az anyanyelvén szólt hozzánk. Egy hét múlva pedig úgy beszélt, mint bárki miközülünk, vagy talán még jobban.

Az apám olyan boldog volt, hogy azt lehetetlenség kimondani...

Krajcsir Piroska fordítása